

ФІЛОСОФІЯ

УДК 347.13.37

Є. М. Мануйлов, доктор філософії, професор

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ У ПРАВОВІЙ ДЕРЖАВІ

Здійснено соціально-філософський аналіз соціальної відповідальності особистості у правовій державі. Досліджено соціальну відповідальність як універсальну, всезагальну форму зв'язку і взаємозалежності особистості та суспільства. Обґрунтовано, що соціальна відповідальність на особистісному рівні стикається з правом, правовим регулюванням лише в аспекті покладення на громадян певних обов'язків.

Ключові слова: соціальна відповідальність, особистість, суспільство, право, обов'язок.

Актуальність проблеми. Формування громадянського суспільства і правової держави нерозривно пов'язане з проблемами взаємної відповідальності держави і громадянина, важливим аспектом якої є категорія соціальної відповідальності, котра на сучасному етапі набуває дещо іншого соціального призначення. Особливо актуальною є соціальна відповідальність особистості у правовій державі. З розвитком суспільства соціальна відповідальність відіграє провідну роль у всіх сферах життєдіяльності суспільства.

Аналіз останніх джерел і публікацій показує, що дану проблему розглядали такі дослідники, як В. Афанасьєв, С. Алексєєв, М. Байтін, І. Бех, Д. Бернштейн, С. Братусь, А. Башняк, М. Василько, В. Давидович, В. Ільїна, О. Йоффе, М. Краснов, В. Карнієнко, В. Лазарєв, О. Малько, Ю. Мигаль, С. Перегудова, А. Плахотний, А. Шобуров, В. Тархов, О. Тігаренко та ін.

Разом з цим вивчення стану проблеми соціальної відповідальності свідчить про те, що деякі її аспекти залишаються ще не розглянутими в соціально-філософській літературі.

Отже, **метою** статті є спроба дослідити сутність соціальної відповідальності особистості у правовій державі.

Виклад основного матеріалу. Проблема соціальної відповідальності, на наш погляд, пов'язана зі ступенем інтеграції людини та суспільства і визначається головним чином рівнем відповідальності людини як особистості, котра постає як сукупність суспільних відносин. Соціальна відповідальність, за А. Плахотним, – це соціальний механізм контролю, користуючись яким суспільство забезпечує узгодження особистих і суспільних інтересів, спрямовує поведінку людей у необхідне, суспільно корисне русло. Зворотний напрямок цього зв'язку (від особи до суспільства) характеризує відповідальність як найважливішу моральну і соціально-психологічну якість особи. В цьому, на думку А. Плахотного, проявляються об'єктивна і суб'єктивна сторони соціальної відповідальності.

А. Плахотний пропонує розподіляти соціальну відповідальність за способами регулювання і забезпечення (права і моралі), а також у часовому вимірі, тобто відповідальність за минуле, за вже вчинене діяння – ретроспективна сторона, та відповідальність за майбутні дії – перспективна сторона. Він також уважає за доцільне класифікувати соціальну відповідальність за видами соціальних ролей, кожній з яких притаманна своя форма відповідальності, а саме: політична, цивільна, партійна, виробнича, професійна, сімейна [7, с. 74].

А. Шобуров розглядає соціальну відповідальність як вольове соціально зумовлене ставлення суб'єкта до панівних у суспільстві норм і цінностей, що виражаються в обранні суспільно значущого варіанта поведінки і його активної реалізації [12, с. 68].

Отже, можна стверджувати, що соціальна відповідальність є найважливішим елементом взаємозв'язку особи та суспільства, вона здійснює функцію регуляції поведінки індивіда відповідно до вимог суспільства. Соціальна відповідальність – це додержання суб'єктами суспільних відносин вимог соціальних норм, а у разі безвідповідальної поведінки, що не відповідає вимогам цих норм, чи порушення суспільних порядків вони зобов'язані нести додатково й обов'язок особистого чи майнового характеру. Іншими словами, це обов'язок особи оцінити власні наміри та обирати поведінку стосовно норм, що відображають інтереси суспільного розвитку, а у разі їх порушення – це обов'язок звітувати перед суспільством і зазнавати покарання.

Соціальна відповідальність виникає одночасно з суспільством. Її формування пов'язане з розвитком людини як соціальної істоти, суспільних відносин, коли поведінка особистості набуває суспільної значущості і тому починає регулюватися за допомогою соціальних норм. У соціальній відповідальності, на думку Д. Бернштейна, слід розрізняти два аспекти, два значення стосовно всіх соціальних норм: по-перше, відповідальність за виконання обов'язку, що

передбачено соціальною нормою; і по-друге, відповідальність за порушення такого обов'язку.

Відповідальність за порушення вимог соціальних норм означає обов'язок суб'єкта відповідальності прийняти на себе негативні наслідки невиконання чи неналежного виконання вимог соціальної норми, тобто стати об'єктом осуду, об'єктом застосування заходів виправного впливу (зазнати їх з боку суспільства, держави, колективу, соціальної групи і т. д.) і своїми діями відшкодувати, компенсувати спричинену шкоду [1, с. 35–36]. Крім того, як вважає І. Ребрій, у змісті соціальної відповідальності відображаються три аспекти взаємодії соціальних суб'єктів: характер виконання соціальним суб'єктом свого призначення та обов'язків; суспільне оцінювання дій або бездіяльності соціального суб'єкта (правова, моральна, політична, естетична та ін.); соціальні санкції, що застосовуються соціумом до соціального суб'єкта за соціальні наслідки діяльності або бездіяльності [9, с. 136].

Виходячи з означених підходів, можна стверджувати, що соціальна відповідальність на особистому рівні стикається з правом. Вона є правовою та державно-управлінською категорією, що відображає ціннісно-правовий аспект суспільних відносин. Крім того, як ми вже відмічали, якщо розглядати правові аспекти соціальної відповідальності, то можна стверджувати, що соціальна відповідальність є універсальним поняттям для усіх типів поведінки. Водночас залежно від обставин мотиви відповідальної діяльності можуть бути різними. Наприклад, для когось важливим є те, за що він відповідає; для когось – це перед ким він відповідає; для одних важливо, що їм загрожує за порушення; для інших – це усвідомлення суспільної необхідності певних дій; хтось бажає уникнути лише негативного оцінювання своїх дій, а хтось на перший план ставить результати своєї роботи [5].

Отже, соціальна відповідальність завжди пов'язана з необхідністю додержання приписів, узгоджених з об'єктивними законами природи та суспільства, тобто вона виникає тоді, коли поведінка індивіда має суспільне значення і регулюється соціальними нормами.

Об'єктивний характер соціальної відповідальності не означає її фатальної визначеності, однакового рівня для всіх суб'єктів і будь-яких суспільних відносин. Тут особливу роль відіграє вольовий чинник. Свобода волі людини – це суб'єктивна передумова соціальної відповідальності, яка постає як ставлення індивіда до суспільних інтересів з точки зору правильного розуміння і виконання ним своїх обов'язків, які випливають із соціальних норм. Суб'єкт громадянських відносин завжди повинен бути вільний в обранні того чи іншого варіанта поведінки, інакше його не можна буде засуджувати за відхилення від вимог цих приписів. Винятки стосуються тільки осіб, не здатних відповідати за свої дії (душевних хворі, немочні).

Однією з ознак демократичної та правової держави, як відзначають дослідники, є те, що обов'язок і право владарювати суб'єкти соціальних відносин беруть на себе добровільно, сприймаючи виказану до них довіру багатьох інших. У цьому разі такий суб'єкт одержує не тільки владу, а й адекватну останній соціальну відповідальність за наслідки своєї діяльності, ухвалені державно-управлінські рішення. Ця відповідальність закріплюється у відповідних нормативно-правових актах і, залишаючись моральним імперативом, одночасно стає також державно-правовим.

Становлення демократичного суспільства в Україні нерозривно пов'язане з необхідністю виховання громадянськості нової генерації, становлення нової свідомості, нового мислення, нової людини з такими найважливішими рисами, як самовизначеність, самостійність, соціальна відповідальність та соціальна активність. Для цього потрібне сприяння формуванню спроможності людини самостійно осмислювати об'єктивні процеси в макросоціумі, усвідомлено брати відповідальність за обрання індивідуально значущих принципів, цінностей, цілей, форм і засобів поведження в соціальній та політичній сферах [2, с. 2–6].

Таким чином, у правовій державі соціальна відповідальність особистості, на нашу думку, як внутрішня особливість індивіда є складним соціальним явищем, що включає усвідомлення необхідності діяти згідно із суспільними вимогами та соціальними цінностями, усвідомлення своєї суспільної ролі, критичність і постійний контроль за внесеними діями, готовність відповідати за свої вчинки та соціально значущу діяльність.

Відповідальна діяльність як сутнісна характеристика індивіда, що розкривається через володіння ним достатніми знаннями і волею, здатність протистояти зовнішнім обставинам та визначати свої можливості, постає процесом як опанування природи, так і створення світу предметів культури [6]. Тому умовою досягнення всіх соціальних цілей у правовій державі є високий рівень соціальної відповідальності особистості.

Формуючи правову державу, необхідно утворити й громадянське суспільство, в якому б кожен розумів своє значення для держави і суспільства. Соціальна відповідальність особистості у цьому плані являє собою той фундамент правових перетворень держави і суспільства, ту відправну точку, з якої саме і починається формування громадянського суспільства та правової держави.

Висновки. Соціальна відповідальність особистості у правовій державі становить універсальну, всезагальну форму зв'язку і взаємозалежності особистості та суспільства, виникає зі становленням громадянського суспільства і є необхідною умовою його існування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бернштейн Д. И. Правовая ответственность как вид социальной ответственности и пути ее обеспечения / Д. И. Бернштейн. – Ташкент : ФАН, 1989. – 145 с.
2. Бех І. Д. Відповідальність особистості як мета виховання / І. Д. Бех // Початкова школа. – 1994. – № 9–10.
3. Вітковська І. М. Соціальна відповідальність: теоретичний аспект аналізу / І. М. Вітковська // Вісн. Харк. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. – 2011. – № 948. – С. 45–48.
4. Краснов М. А. Ответственность в системе народного представительства (методологический поход) / М. А. Краснов. – М., 2005.
5. Мануйлов Є. М. Правові аспекти проблеми соціальної відповідальності особистості / Є. М. Мануйлов // Вісн. Нац. ун-ту «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Сер.: Філософія, філософія права, політологія, соціологія / редкол.: А. П. Гетьман та ін. – Х. : Право, 2013. – Вип. 2(16).
6. Мигаль Ю. С. Відповідальність соціального суб'єкта як чинник у формуванні громадянського суспільства: постановка питання / Ю. С. Мигаль // Філософський альманах : зб. наук. пр. / голов. ред. В. Влях. – К. : Укр. центр духов. культури, 2004. – Вип. 39. – С. 106–115.
7. Плахотный А. Ф. Проблемы социальной ответственности / А. Ф. Плахотный. – К. : Вища шк., 1981. – 191 с.
8. Пазина О. Е. Социальная ответственность личности в современном обществе: дис. ... канд. филос. наук: 09.00.11 / О. Е. Пазина. – Н. Новгород, 2007. – 165 с.
9. Ребрій І. М. Сутність і зміст соціальної відповідальності військовослужбовців Збройних Сил України / І. М. Ребрій // Вісн. Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Сер.: Філософія, філософія права, політологія, соціологія / редкол.: А. П. Гетьман та ін. – Х. : Право, 2011. – Вип. 9. – С. 133–146.
10. Савченко І. Г. Соціальна відповідальність в контексті розбудови соціальної держави в Україні / І. Г. Савченко // Актуальні проблеми державного управління: наук. праці. – Х. : НАДУ «Магістр», 2005. – № 2 (24). – Вип. 1. – С. 454–461.
11. Чепульченко Т. О. Соціальна відповідальність: поняття та сутність / Т. О. Чепульченко // Вісн. Нац. техн. ун-ту України «Київський політехнічний інститут». Сер.: Політологія. Соціологія. Право: зб. наук. праць. – К. : Політехніка, 2010. – № 1 (5). – 142 с.
12. Шабуров А. В. Социальная ответственность личности и уголовное право / А. В. Шабуров // Вопр. совершенствования уголовного-правовых норм на современном этапе: межвуз. сб. науч. тр. – Свердловск, 1986.

**СОЦИАЛЬНАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ЛИЧНОСТИ
В ПРАВОВОМ ГОСУДАРСТВЕ**

Мануйлов Е. Н.

Осуществлен социально-философский анализ социальной ответственности личности в правовом государстве. Исследована социальная ответственность как универсальная, всеобщая форма связи и взаимозависимости личности и общества.

Обосновано, что социальная ответственность на личностном уровне соприкасается с правом, правовым регулированием лишь в аспекте возложенных на граждан определенных обязанностей.

Ключевые слова: социальная ответственность, личность, общество, право, обязанность.

SOCIAL RESPONSIBILITY OF THE PERSON IN THE LEGAL STATE

Manuilov E. N.

Implemented socio-philosophical analysis of the social responsibility of the person in a state of law. Studied social responsibility as a versatile, universal form of communication and interdependence of the individual and society. Justification that social responsibility on a personal level contact with the law, the legal regulation of leash in the aspect conferred on citizens of certain responsibilities.

Key words: social responsibility, identity, society, law, duty.

УДК 316.7

V. B. Міхеєва, кандидат історичних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ САМОРЕГУЛЯЦІЇ МОЛОДІ

Досліджено проблему вивчення саморегуляції молоді в умовах невизначеності, характерної для сучасних суспільств. Розглянуто деякі механізми саморегуляції, особливості їх прояву в окремій соціальній групі – у молоді. Основну увагу приділено вивченню соціальної регуляції в молодіжному середовищі у сучасному суспільстві.

Ключові слова: молодь, саморегуляція, механізм, норми, цінності, культура, поведінка.

Актуальність проблеми. Проблема соціальної регуляції і саморегуляції – одна з центральних у сучасній соціології. Вивчаючи закони розвитку суспільства і механізми їх прояву, наприклад, у молодіжному середовищі, соціологія покликана пояснити природу громадських явищ, закономірності соціальних процесів, сприяти їх позитивній зміні. Усе це робить проблему вивчення особливостей саморегуляції молодіжного середовища безумовно актуальною.

Метою статті є дослідження у зміні особливостей саморегуляції молоді.